

GEOGRAFISCHE VARIATIE BIJ GANZEN

Deel 5

De Oost-Siberische Toendrarietgans

Anser serrirostris serrirostris

Een groepje *serrirostris*-ganzen boven het winterse landschap van het Rijswijkse Veld, Gelderland, januari 2000.
Foto: Leo van den Bergh.

Leo van den Bergh

Inleiding

De toendrazones van Europa en Azië worden bewoond door twee verschillende soorten van rietganzen namelijk *Anser serrirostris* en *Anser brachyrhynchus*. De Kleine Rietgans *brachyrhynchus* kent een Atlantische verspreiding en broedt in Groenland, IJsland, Spitsbergen en mogelijk ook in klein aantal op de eilanden van de Franz Josefarchipel. Hoewel de populaties van deze vogels sterk gescheiden zijn, behoren zij alle tot één en hetzelfde geografische ras. Er worden geen subspecies onderscheiden.

De Toendrarietgans *serrirostris* komt voor vanaf het Kola-schiereiland tot aan de Beringstraat en het schiereiland Kamtsjatka en bij deze vogels zijn thans twee min of meer duidelijk van elkaar te onderscheiden geografische vormen bekend: *serrirostris* en *rossicus*. Door Oates werd echter in 1899 een gans beschreven en voorzien van de naam Thick-billed Goose *Anser mentalis*. Dit was ontegenzeggelijk een toendragans, maar er zijn in totaal slechts drie balgen van deze vogels bekend, respectievelijk afkomstig van Bering Eiland, Yokohama (Japan) en Mantsjoerije (China). Hoewel broed- noch overwinteringsgebieden ooit met zekerheid bekend geworden zijn, nam Przewalski in 1871 en 1872 deze ganzen in China waar in Dalai-Nur en in het stroomgebied van de Khuan-Khe en trof hij ze in groot aantal aan bij het Khanka-meer in

Oost-Siberië, waar zij toentertijd ook zouden broeden. De naam Thick-billed Goose werd in 1954 door Delacour abusievelijk getransformeerd naar de oostelijke (nominaat) Toendrarietgans *serrirostris*. Recentelijk zijn er aanwijzingen verkregen dat *mentalis* niet is uitgestorven, zoals werd aangenomen. In Alaska en Japan zijn namelijk ganzen gefotografeerd die de kenmerken van de vroegere Thick-billed Goose vertonen.

Een vierde geografische toendravorrm werd in 1923 door Lönnberg onderscheiden en *Anser (segetum) curtus* genoemd. Deze ganzen zouden broeden in de struiktoendra's van Zuidoost-Taimyr en ook verder naar het oosten in Siberië voorkomen. Hoewel er sterke aanwijzingen zijn dat *curtus* inderdaad bestaat en ook populatiegewijs in Europa voorkomt, is er nog te weinig over

deze ganzen bekend. Het zijn grote, massief gebouwde Toendrarietganzen met een zware, dikke snavel die een variabele tekening vertoont en dikwijls méér oranjegeel dan zwart gekleurd is. Het zijn vermoedelijk deze ganzen geweest waarvan door Johansen vele tientallen koppen van geschoten exemplaren, afkomstig uit Hongarije, werden onderzocht op basis waarvan de 'mengvormtheorie' kon ontstaan. Vanaf het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn grote groepen van dergelijke toendraganzen door ons met enige regelmaat waargenomen, aanvankelijk vooral in Hongarije en Polen en Oost-Duitsland, maar gedurende strenge winters ook in West-Europa. De laatste jaren worden deze ganzen ook in zachte winters in Nederland aangetroffen.

Verspreiding en aantallen

Het broedgebied van *A. s. serrirostris* omvat de toendra's van Siberië, maar het is niet bekend waar zich precies de 'waterscheiding' bevindt tussen het areaal van de nominaat *serrirostris* en dat van de westelijke vorm *rossicus*.

De West-Siberische of Russische Toendrarietgans *rossicus* broedt vanaf het Kola-schiereiland tot in het westen van Siberië met inbegrip van het zuidelijke eiland van Nova Zembla en de schiereilanden Yamal en Gydan. Het is wel zeker dat *rossicus* ook voorkomt in het westen van Taimyr, maar blijkens recent

De snavel van de Oostelijke Toendrarietgans *Anser s. serrirostris* biedt een weinig esthetische aanblik. Vooral de ondersnavel is dikwijls zeer diep uitgebogen en ziet er in extreme gevallen naar de keel toe 'kwabbig' uit. Utatsu-cho, Japan, 12 januari 1983. Foto: Masayuki Kurechi.

verzamelde informatie (Johan Mooij & Konstantin Litvin, persoonlijke mededeling) moeten de Toendrarietganzen van centraal- en oostelijk Taimyr tot de nominaatvorm *serrirostris* gerekend worden (verspreidingskaart zie: *het Vogeljaar* 51 (2)). Het is onwaarschijnlijk dat er op Taimyr een 'harde' scheidslijn bestaat tussen de beide vormen *serrirostris* en *rossicus* en zeer waarschijnlijk is er sprake van een brede zone waarin ganzen voorkomen die geleidelijk aan steeds sterker de kenmerken van *serrirostris* respectievelijk *rossicus* vertonen. Dergelijke ganzen kunnen populatiegewijs getypeerd worden als 'zwaar gebouwde *rossicus*' of, zo men wenst 'tengere *serrirostris*'. Het betreft hier dus ganzen die afkomstig zijn uit een geografische overgangszone tussen beide subspecies en daaruit volgt logischerwijs dat zulke vogels op verschillende punten afwijkingen kunnen vertonen ten opzichte van de beide uitgangsvormen. Hoewel het op zich reeds moeilijk is om inzicht te krijgen in de omvang van de populaties van de Toendrarietganzen, mag worden aangenomen dat er in de overgangszone tussen *serrirostris* en *rossicus* vele tienduizenden ganzen leven die als 'zwaar gebouwde *rossicus*' getypeerd kunnen worden. Uit praktische overwegingen worden deze ganzen populatiegewijs als behorend tot *rossicus* beschouwd. De nominaatvorm *serrirostris* broedt vanaf Centraal-Taimyr oostwaarts tot Anadyr, het Chukotski-schiereiland en Kamtjatka, maar hoever zuidwaarts het broedareaal reikt schijnt nog altijd volkomen onbekend te zijn. Alphéraky attendeerde er reeds in 1904 op, dat: 'To fix the southern boundary of the breeding grounds in Siberia of *Melanonyx segetum serrirostris* (een synoniem voor *A. s. serrirostris*) is at present impossible, and doubtless some considerable time must elapse before this can be ascertained'. Hoewel deze grote Russische ganzenkenner hiermee blijk gaf van een visionair inzicht, heeft zijn opmerking er niet toe geleid dat we een eeuw later over méér kennis betreffende de arealgrenzen van deze ganzen beschikken.

De oostelijke populaties van deze Toendrarietganzen overwinteren in Japan, Noord- en Zuid-Korea en in China, terwijl de westelijke populaties naar het zich laat aanzien in

toenemende mate naar West-Europa trekken. Wellicht betreft dit vogels die recentelijk nog in delen van Klein-Azië de winter doorbrachten, want uit die regio worden de laatste jaren nauwelijks nog doortrekkende of overwinterende 'riet' ganzen gemeld. Het is ook niet ondenkbaar dat *serrirostris* reeds langere tijd op bescheiden schaal in Oost- en Midden-Europa overwinterde, maar nooit als zodanig is herkend.

Voor wat betreft de omvang van de populatie geeft Fox in 1996 een schatting van minder dan 50.000 individuen en voegt daaraan toe, dat er een dalende trend zou zijn in de broedgebieden. Op het schiereiland Kamtsjatka komen twee min of meer gescheiden broedpopulaties van *serrirostris* voor, die tezamen naar schatting omstreeks 30.000 vogels tellen. Noordelijker omvat de broedpopulatie van Anadyr en rond de Koluchin-baai circa tienduizend individuen, terwijl er elders in het noordoosten van Siberië nog ten minste enkele tienduizenden van deze ganzen voorkomen. In totaal bedraagt alleen de meest oostelijke populatie van *serrirostris* zodoende tenminste 50.000 - 70.000 vogels. Uit het toendragebied van Centraal-Siberië zijn slechts fragmentarische gegevens bekend. Ganzen uit dat gedeelte van het areaal overwinteren in China en ook daar is er geen zicht op de omvang van de populatie. Het lijkt echter geen twijfel dat het gaat om ten minste

enkele tienduizenden ganzen. Tegenwoordig komt *serrirostris* in toenemende mate ook als doortrekker en wintergast voor in de Europese ganzengebieden en met name in Nederland beloopt het aantal zeker 10.000 - 15.000 exemplaren. Deze vogels wijken gradueel af van hun oostelijker soortgenoten, doordat zowel de lichaamsafmetingen als de snavelstructuur minder uitgesproken zijn dan bij de *serrirostris*-ganzen die in het oosten van Azië de winter doorbrengen. Groeps- en populatiegewijs verschillen deze vogels echter sterk van ganzen die tot de westelijke toendravorvorm *rossicus* behoren. Het Europese voorkomen van *serrirostris* is niet beperkt tot Nederland. Ook in Duitsland, Polen, Hongarije en Kroatië zijn groepen van deze ganzen recentelijk vastgesteld. De totale omvang van de westelijke populatie van *serrirostris* kan thans op ten minste 40.000 - 50.000 ganzen getaxeerd worden. Aldus ontstaat een ander beeld van de totale populatie van *serrirostris* dan door Fox geschetst is en kunnen we vaststellen, dat deze ruim boven 100.000 moet liggen en mogelijk zelfs de 150.000 zal benaderen. De dalende trend in de populatieomvang die in het oosten van het areaal wordt gesignaleerd, lijkt niet aan de orde te zijn bij de westelijke populatiegroep van *serrirostris*, die afkomstig is van het Taimyr-schiereiland.

De groepsstructuur van foeragerende oostelijke Toendrarietganzen is dikwijls los en zodanig, dat de sociale familieverbanden goed te onderscheiden zijn. Omgeving Haule, Friesland, 29 december 2002.

Foto: Herman Feenstra.

Herkenning

Toendraganzen onderscheiden zich van taigaganzen door hun gedrongener en compactere ('ronde') lichaamsvorm en de naar verhouding korte en dikke snavel. De oostelijke Toendrarietgans *serrirostris* is in dit opzicht een robuustere uitgave van de West-Siberische vorm *rossicus*, die een gewone en niet zelden talrijke winter-gast is op veel plaat-sen in de lage landen. Omdat bij 'riet'ganzen de lichaamsafmetingen van west naar oost geleidelijk toenemen, komen

er populatie-gewijs echter groepen van deze ganzen voor die, al naar gelang hun geografisch-ecologische herkomst, in meer of mindere mate de kenmerken van beide subspecies in zich verenigen. Bij waarnemingen van groepen Taiga- of Toendrarietganzen wordt dan ook aanbevolen om zich niet 'blind

te staren' op subtiele, graduele verschillen maar af te gaan op de 'identiteit' van de groep als geheel. Bij nadere beschouwing zal namelijk steeds blijken, dat bepaalde karakteristieke kenmerken zich bij (nagenoeg) alle ganzen in een groep manifesteren. *Anser serrirostris serrirostris* verschilt in een aantal opzichten duidelijk van de westelijke vorm *rossicus*. Een in het oog springend verschilpunt is bijvoorbeeld de tint van het verenkleed, dat bij veel van deze vogels opvallend licht gekleurd is. Een foeragerende groep *serrirostris*-ganzen lijkt zodoende van enige afstand gezien wel op een gezelschap Grauwe Ganzen of Kleine Rietganzen. De snavelstructuur is echter aanzienlijk zwaarder dan bij *rossicus*, met een hoog aangezette bovensnavel en een

sterk uitgebogen en zeer dikke ondersnavel, die soms een 'kwabbig' aanblik biedt. De kleurverdeling op de snavel van de typische *serrirostris*-ganzen is weinig variabel en omvat doorgaans slechts een smalle oranje-gele band tussen de neusgaten en de nagel. De aanwezigheid van meer of minder uitgesproken witte bevedering langs de randen van de snavelbasis is bij *serrirostris* eerder uitzondering dan regel.

Er zijn nog enkele andere kenmerken waardoor deze ganzen zich onderscheiden van hun westelijker tegenvoeters. Zo is de structuur van foeragerende groepen bij *serrirostris* dikwijls los en verspreid, waarbij individuele vogels, paren en familieverbanden goed te onderscheiden zijn. De groepsstructuur vertoont meer gelijkenis met die bij de Grauwe Gans en de Taigarietganzen dan met die bij *rossicus* en *brachyrhynchus*, die doorgaans veel dichter opeen foerageren. Andere kenmerken die kunnen helpen om *serrirostris* in het veld te herkennen, zijn het driehoekige kopsnavelprofiel. Deze ganzen houden ook hun snavel meer horizontaal, terwijl bij *rossicus* de snavelpunt van zekerende en rondkijkende vogels doorgaans enigszins omhoog wijst. Verder lijkt *serrirostris* wat hoger op de poten te staan, waardoor het robuuste postuur dikwijls nog beter tot uitdrukking komt. Het stemgeluid van *serrirostris* is zwaarder en dieper dan dat van *rossicus* en bevat minder uitgesproken 'áájak'-klanken. Herkenning van 'riet'ganzen op basis van hun geluid vereist echter veel ervaring. Overigens is het doorgaans niet zó, dat oostelijke en westelijke ganzen zich lukraak door elkaar heen in een voedselgebied ophouden. Betreft het individuen, paren, families of kleine groepjes dan zijn deze meestal aan de periferie of op enige afstand van de hoofdgroep (*rossicus*) te vinden en ook komt het voor dat zij volkomen afgezonderd op een naburig perceel foerageren. Wanneer de aantallen groter zijn springen doorgaans de lichte tint van het verenkleed bij de meeste vogels en de losse groepsstructuur direct in het oog. Bij nadere beschouwing zal dan vrijwel altijd blijken, dat de oostelijke ganzen zich als een afzonderlijke 'unit' al dan niet náást andere Toendrarietganzen ophouden en zich niet of nauwelijks vermengen. Ook op slaapplaatsen komen beide ondersoorten vaak volkomen gescheiden voor. Dit werd met name

Foto boven:
De westelijke Toendrarietgans *rossicus* is een veel donkerder vogel dan *serrirostris* en de snavel is aanzienlijk minder zwaar en grof gebouwd. Druten, januari 2002.
Foto: Leo van den Bergh.

De Oostelijke Toendrarietgans *serrirostris* heeft een veel lichter verenkleed dan de westelijke vorm *rossicus* en toont in dat opzicht wel overeenkomst met het kleed van de Grauwe Gans. Tama Zoölogical Park, Tokio, Japan. Foto: Komiya.

door mij recentelijk vastgesteld op slaappleaatsen in het Zámoly Viztarola (Hongarije), in het Jezioro Otmuchówskie (Polen), in het Bargerveen (Drenthe), in het Fochteloërveen (Friesland/Drenthe) en op de Kaliwaal bij Druten (Gelderland).

Voorkomen in Nederland

De eerste officiële vondst van *serrirostris* in Nederland betrof een jonge vogel die op 19 december 1946 bij Barneveld werd geschoten. Dit bleef gedurende dertig jaren het enige geval voor de lage landen. Op 11 januari 1976 werd door mij een adulte *serrirostris*-gent gezien bij een groepje van De Bijland bij Lobith afkomstige Toendrarietgansen *rossicus*, die foerageerden aan de Griethäuser Altrhein bij Griethausen in Duitsland.

Op 3 februari 1979 zagen wijlen Wim Hekking, Jacqueline van Leeuwen, Fer-Jan de Vries en schrijver twee familiegroepjes van respectievelijk vijf en negen *serrirostris*-ganzen in het Vughtse Gement bij 's - Hertogenbosch (Noord-Brabant). Vervolgens ontdekte ik op 2 februari 1985 een zeer grote *serrirostris*-gent in de Pannerdensche Waard (Gelderland) en op 13 januari 1986 een identieke vogel bij Kruisland (Noord-

Brabant). Niet ver van de laatste waarnemingsplek kruiste op 29 december 1986 een paartje met twee jongen mijn pad in de Kreekrakpolder bij Rilland-Bath (Zeeland), terwijl later diezelfde dag een adulte gent werd gezien in de Hollarpolder op het eiland Tholen (Zeeland).

Door deze rechtstreekse veldwaarnemingen werd ik opmerkzaam gemaakt op het mogelijke regelmatige voorkomen van *serrirostris* in West-Europa, maar het zou tot in het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw duren alvorens er grotere aantallen van deze ganzen in beeld verschenen. Op 11 januari 1996 kreeg ik een groepje van 26 oostelijke Toendrarietganzen in het vizier, die in het gezelschap van 48 *fabalis*, 13 *johanseni*, een *neglectus*, drie *brachyrhynchus* en 459 *rossicus* foerageerden in de Ewijkse Velden (Gelderland). Een groepje van zevenentwintig *serrirostris*-ganzen vertoonde zich op 1 februari 1996 in de Deurnese Peel (Noord-Brabant) en ook daar bleken enkele Johansens Ganzen aanwezig te zijn. Op 22 februari 1996 zag ik 33 *serrirostris*-ganzen in de Oirlosche Peel onder Ysselsteyn (Limburg) en wederom hield zich in de nabijheid een groepje Johansens Ganzen op. De laatste waarne-

ming van een groepje oostelijke Toendrarietganzen in de winter 1995-'96 betrof veertien adulte en vier juveniele vogels op 27 februari in het Vlijmens Ven (Noord-Brabant). Daarnaast werden in deze winter door mij verspreid in Nederland nog enkele tientallen losse vogels en paren gezien. In de winter 1996-'97 werd *serrirostris* door mij vanaf 17 januari (veertien exemplaren in het Liesbroek onder Wamel (Gelderland)) regelmatig gezien, maar het betrof aanvankelijk overwegend slechts kleine groepjes. Op 16 februari 1997 echter ontdekte ik in het Warmse Veld, gemeente Bergh (Gelderland) een groep van 144 *serrirostris*-ganzen die daar foerageerden in het gezelschap van vijftien *fabalis*, negen *johanseni* en 88 *rossicus*-ganzen. Rondom de Grootte Peel en de Mariapeel werden door mij op 21 februari 1997 111 *serrirostris*-vogels geteld en hiermee werd duidelijk, dat toen ook grotere aantallen van deze vogels West-Europa begonnen te ontdekken.

Het wekte dan ook geen verbazing dat deze oostelijke Toendrarietganzen in de winter 1997-'98 met grote regelmaat in beeld verschenen en dat de aantallen geleidelijk aan toenamen. Voorbeelden daarvan zijn de 171 exemplaren bij de Batenburgse eendenkooi (Gelderland) op 13 februari 1998 en de 192 exemplaren in de Boerenstrovledder onder Dwingeloo (Drenthe) op 4 maart 1998.

Vanaf het winterseizoen 1998-'99 is er in ons land gedurende de winter sprake van de permanente aanwezigheid van grote groepen *serrirostris*-ganzen en het aantal lijkt van jaar tot jaar sprongsgewijs toe te nemen, waarbij groepen van meerdere duizenden vogels geen uitzondering meer zijn.

Natuurlijk geven deze cijfers een onvolledige indruk van de situatie en er waren in werkelijkheid beslist aanzienlijk méér oostelijke Toendrarietganzen aanwezig. Het is uitermate boeiend dat deze ganzen in slechts weinig jaren kans hebben gezien om vaste voet op Nederlandse bodem te krijgen. Inmiddels gedragen zij zich op verschillende pleisterplaatsen reeds alsof daar sprake is van een jarenlang traditioneel voorkomen. In het voorjaar van 2001 viel het namelijk op, dat er zich nog tot ver in maart grote groepen oostelijke Toendrarietganzen ophielden in het Fochteloërveen (Friesland/Drenthe) en de Engbertsdijksvennen (Overijs-

sel). Hoewel er gedurende die gehele maand sprake was van zeer zachte weersomstandigheden, bleven de ganzen tot in de laatste dagen van maart ter plaatse aanwezig, terwijl *rossicus*-ganzen toen reeds lang uit West-Europa vertrokken waren. Ook in het voorjaar van 2002 bleven er nog tot in de laatste decade van maart oostelijke Toendrarietganzen aanwezig. In de herfst van 1992 kwam *serrirostris* opmerkelijk vroeg aan. Zo nam mevrouw M. Slikkerveer-Bakker reeds op 18 september een groepje waar bij Almere (Flevoland), werden er door Herman Feenstra op 23 september enkele honderden geteld in het Fochteloërveen en arriveerde er op 28 september een achttal op de slaapplaats Kaliwaal bij Druten (Gelderland). Dit alles heeft ertoe geleid, dat er in de eerste jaren van de eenentwintigste eeuw gedurende ruim zes maanden achtereenvolgende oostelijke Toendrarietganzen in Nederland aanwezig waren.

Discussie

De aanwezigheid van oostelijke toendra-ganzen in Europa is minder spectaculair dan wellicht verondersteld wordt. De nominatvorm *serrirostris* broedt immers in een groot deel van Taimyr en uit aflezingen van aldaar gemerkte Kolganzen weten wij thans, dat vogels die zich gedurende de slagpenrui in Centraal-Taimyr ophouden, in de daaropvolgende winter vrijwel overal in het Europese areaal van *albifrons* kunnen worden waargenomen. Ook Zwartbuikrotganzen en Roodhalsganzen trekken vanuit hun broeden- en ruigebieden in West-Siberië naar Europa en er lijken geen logische barrières te zijn waarom 'riet'ganzen niet hetzelfde zouden kunnen doen.

De broedvogels van centraal en oostelijk Taimyr overwinterden vroeger vermoedelijk vooral in Klein-Azië, maar die gebieden zijn gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw geleidelijk aan geheel in onbruik geraakt. Het ligt dus voor de hand dat de vogels die vroeger de winterpopulatie van die geografische regio vormden, gedurende de laatste decennia hun areaal verlegd hebben, waarbij een westwaartse verschuiving meer voor de hand ligt dan een oostwaartse.

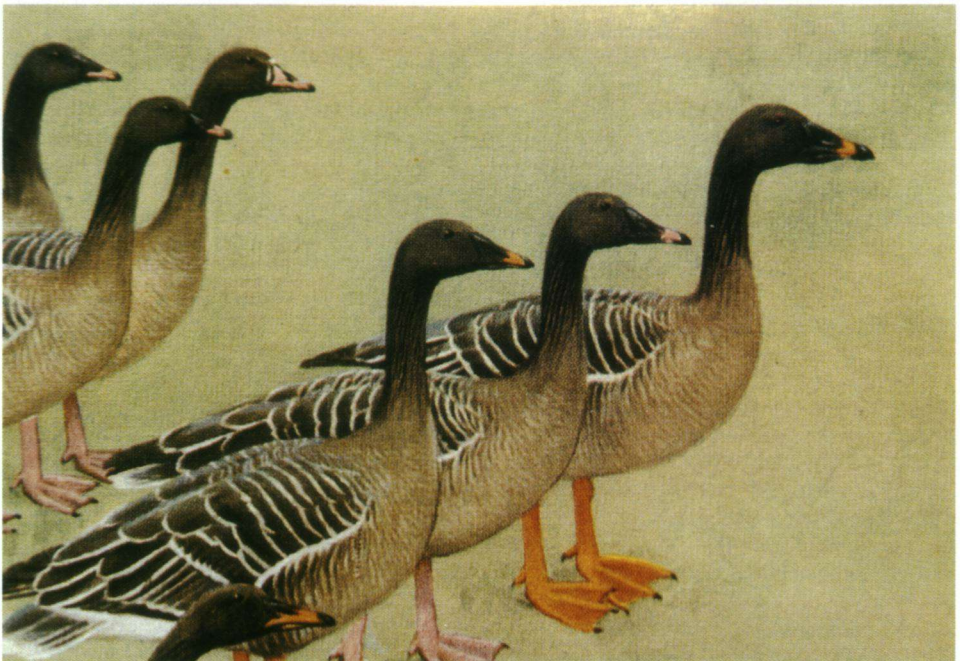
Omdat een groot gedeelte van de West-Siberische broedpopulaties van Taigariet-, Toendrariet- en Kolganzen zich gedurende nazomer en vroege herfst concentreert in het

Chantij-Mansisisjky-gebied aan de Ob in het westen van het West-Siberisch Laagland is het aannemelijk, dat er ook vroeger reeds groepen oostelijke Toendrarietgansen meetrokken naar Europese overwinteringsgebieden. Die gebieden waren toentertijd echter voornamelijk gesitueerd in de Pannonische regio van Hongarije, Kroatië, Oostenrijk en Slowakije. Omdat het vermoedelijk vooral gansen betrof die behoorden tot de meest westelijke populaties van *serrirostris*, die merendeels slechts graadueel verschillen van *rossicus*, kon hun aanwezigheid op Europees grondgebied gedurende vele jaren onopgemerkt blijven. Sedert enkele tientallen jaren is er echter bij de Toendrarietgansen in het Pannonische gebied een ware 'leegloop' traceerbaar, waarbij van jaar tot jaar een groter deel van de populatie in de vroege herfst vanuit Rusland en de noordelijke Oekraïne rechtstreeks naar Polen en Oost-Duitsland trekt, waar zij een aantal nieuwe pleisterplaatsen in gebruik hebben genomen. Hoewel het grootste deel van die populatie van westelijke Toendrarietgansen uit de vorm *rossicus* bestaat, heeft recent onderzoek aangetoond, dat er zich daar in de herfst ook vele duizenden oostelijke Toen-

drarietgansen concentreren.

Door mij zijn sinds de winter 1962-'63 intensief waarnemingen aan rietgansen verricht, waarbij aanvankelijk sporadisch oostelijke ondersoorten werden opgemerkt. Na observaties van groepjes Johansens Ganzen en Oostelijke Toendrarietgansen in de strenge winter 1978-'79 werden dergelijke gansen geleidelijk aan steeds vaker waargenomen, maar pas vanaf de winter 1995-'96 is er sprake van een stormachtige toename van zulke vogels, zowel in Midden- als ook in West-Europa.

Een vervelende bijkomstigheid hierbij is het, dat er sedert 1989 gestopt is met het jaarlijks projectmatig vangen en ringen van Taiga- en Toendrarietgansen in Nederland, omdat juist op die wijze de veldwaarnemingen onderbouwd hadden kunnen worden. Nóg vervelender is het, dat er gedurende de laatste jaren min of meer 'lukraak' Taiga- en Toendrarietgansen, die als bijvangst tijdens het ringprogramma aan Kolganzen bemachtigd worden, als 'Rietgans *Anser fabalis*' voorzien van halsbandmarkeringen weer in vrijheid zijn gesteld. Het moge de lezer duidelijk zijn, dat het veronachtzamen van de juiste systematische en geografisch-

Drie Toendrarietgansen naast elkaar. Naar een afbeelding van Peter Scott in J. Delacour 1954. Van links naar rechts in het midden: *rossicus*, *neglectus* en *serrirostris*. Linksboven zijn enkele Kleine Rietgansen zichtbaar terwijl linksonder kop en snavel van een Taigarietgans van de vorm *fabalis* zijn weergegeven.

ecologische identiteit, zeker bij geringde vogels, gemakkelijk tot volkomen onjuiste conclusies kan gaan leiden.

Sinds een aantal jaren huisvesten veel West-Europese pleisterplaatsen dus twee subspecies van de soort *Anser serrirostris* en dat heeft uiteraard consequenties voor de betrouwbaarheid van de door tellingen verzamelde populatiegegevens. We kunnen niet simpelweg volstaan met het aangeven dat er sprake is van Toendrarietganzen, maar we zullen moeten trachten vast te stellen tot welke ondersoort de waargenomen ganzen behoren. Omdat het nog altijd voor veel medewerkers aan de periodieke ganzen-tellingen moeilijk blijkt te zijn om het verschil tussen Taiga- en Toendrarietganzen in het veld vast te stellen, ziet de nabije toekomst er allesbehalve ongecompliceerd uit. Bij de Taigarietganzen komen immers, zoals we reeds eerder zagen, niet minder dan drie geografische vormen binnen onze grenzen voor. Met drie toendraganzen (*serrirostris*, *rossicus* en *brachyrhynchus*) en evenveel taigaganzen (*fabalis*, *johanseni* en *middendorffii*) op ons grondgebied is het rietganzengebeuren alleen op papier nog overzichtelijk. Het is daarom te hopen dat veel ornithologen door deze serie artikelen worden aangemoedigd om zich te verdiepen en te bekwamen in de herkenning van onze Toendra- en Taigarietganzen.

Summary

In the arctic tundra-zone of Eurasia two subspecies of the race *Anser serrirostris* are found, namely *A. s. serrirostris* in the east and *A. s. rossicus* in the west. The watershed between these populations should be located somewhere in the eastern part of the western half of the Taimyr-peninsula, where both types are slightly integrating into each other. According to recent field observations (Mooij & Litvin pers. comm.) the nominate race *serrirostris* is breeding from central Taimyr to the east of the peninsula (and further on to Anadyr and Kamchatka). The nominate race *serrirostris* differs from the western race *rossicus* not only by a larger size of the body and a heavier bill (but there is some overlap in this characters as a result of geographical integrating), but especially by a much paler colour of the overall plumage of these birds. So, seen from a distance without binoculars, a flock

of typical *serrirostris* can be easily confused with Grey-lags or even Pinkfooted Geese! Moreover, also the head-bill profile, the position of the bill while the bird is watching and looking around (straight in *serrirostris*, somewhat erected in *rossicus*), and the diffuse structure of the flocks while feeding, are different from those found in the typical *rossicus*-race.

The total population-size of *serrirostris* was estimated by Fox (1996) as to be less than 50.000 and declining, but according to recent information the actual size of the entire population should be very likely in an order of 100.000 – 150.000 birds. Although it was believed that all birds of the nominate *serrirostris* should be wintering in Asia, it has become clear that at least a part of the westernmost population is wintering in Europe and reaching the Netherlands with increasing numbers since the 1995-'96-season. The present stock of these birds wintering in The Netherlands can be estimated as at least 10.000 – 15.000 individuals. In autumn 2002 *serrirostris* arrived already in the latter part of September, while flocks of several hundreds up to some thousands of these birds were staying until the end of March during spring 2001, 2002 and 2003. This means, that *serrirostris* can be seen during a six-months period in The Netherlands, while on the other hand *rossicus* merely arrives after mid-October and mainly is leaving the country in the course of February.

Dankwoord

Waarnemingen van oostelijke Toendra- en Taigarietganzen worden merkwaardigerwijs slechts door zeer weinig ornithologen verricht. Toch blijkt uit het feit dat Ton Cuypers, Sjoerd Dirksen, Herman Feenstra, Herman Hazelhorst, Bert van Jaarsveld, Emo Klunder, Jules Philippona, Martin Poot, Egbert van der Linden, Miek Slikkerveer-Bakker en Dirk Tanger incidenteel dan wel regelmatig oostelijke Toendra- en Taigarietganzen herkennen, dat het voor veldornithologen zeker mogelijk is om deze ganzen van de 'normale' toendra- en taigavogels te onderscheiden. Ik ben zeer erkentelijk voor de steun die ik door de jaren heen bij het traceren en waarnemen van oostelijke ganzen van hen mocht ontvangen.

Rectificatie: De plaat met afbeeldingen van

Taigarietganzen in *het Vogeljaar 51 (2)*: 61 is helaas in spiegelbeeld afgedrukt. In deze vorm staan van links naar rechts derhalve respectievelijk *middendorffii*, *johanseni* en drie exemplaren van de nominaat *fabalis* afgebeeld.

■ L.M.J. van den Bergh, Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte, Postbus 47, 6700 AA Wageningen.

LITERATUUR:

- Alphéraky, S. (1904-'05): The geese of Europe and Asia. Translated version, London.
Bergh, L.M.J. van den (1977): De Rietganzen van de Nederrijn. *Watervogels* 2: 48-54.
Bergh, L.M.J. van den (1978): Saatgaense am Niederrhein. *Charadrius* 14: 1-6.
Bergh, L.M.J. van den (1980): Mogelijke waarnemingen van de ondersoorten *johanseni* en *serrirostris* van de Rietgans *Anser fabalis*. *Limosa* 53: 21-23.
Bergh, L.M.J. van den (1984): Verplaatsingen van Rietganzen *Anser fabalis* tussen West- en Middeneuropese overwinteringsgebieden. *Limosa* 57: 116-118.
Bergh, L.M.J. van den (1999): Tundra Bean Goose *Anser fabalis rossicus* in: J. Madsen, G. Cracknell & A.D. Fox (eds.): Goose populations of the Western Palearctic: 38-66. Kalo/Ronde.
Bergh, L.M.J. van den & J. Philippona (1985): The occurrence of geese (mainly Bean Geese) at Tata in the west of Hungary. *Aquila* 92: 65-80.
Delacour, J. (1954): *The Waterfowl of the World*, Vol.1. London.
Ogilvie, M. & S. Young (1998): *Photographic Handbook of the Wildfowl of the World*. London
Pozdnyakov, V.I. & Y.N. Sofronov (1995): Status of Bean geese population (*Anser fabalis*) in Lena-delta in 1994. *Casarca* 1: 147-149.
Johansen, H. (1945): Om Racer af Saedgaas. *Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift* 39: 106-127.
Johansen, H. (1962): Saatgaense aus Winterquartieren in Ungarn. *Aquila* 76/68: 36-38.
Johansen, H. (1944): Een systematische studie van de Nederlandse Rietganzen *Anser fabalis* Latham. *Limosa* 17: 41-55.
Johansen, H. (1945): Notes on *Anser fabalis mentalis* Oates. *Limosa* 18: 74-75.
Johansen, H. (1948): A Dutch specimen of *Anser arvensis serrirostris*. *Swinhoe*. *Limosa* 21: 10-12.

Toendrarietganzen van de westelijke vorm

op Schouwen-Duiveland, 6 februari 1997.

Foto: H. van der Vloet.